

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра загальної, вікової та соціальної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «бакалавр»
на тему
**СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ МОЛОДІ ПРО ПРЕСТИЖНІСТЬ
ПРОФЕСІЙ**

Виконала:
студентка IV курсу, 41 групи
Мерзлякова Євгенія Владиславівна
Науковий керівник:
Дроздова Марина Анатоліївна,
канд. психол. наук, доцент
Захищено з оцінкою _____
Голова ЕК _____

Чернігів
2023

Студент(ка)	_____	_____
	Підпис	П.І.Б.
Наук. керівник	_____	_____
	Підпис	П.І.Б.

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри загальної, вікової та соціальної психології, протокол № _____ від «____» _____ 2023 року. Студент(ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____

ЗМІСТ

Вступ.....	3
 Розділ 1. <i>Теоретико-методологічний аналіз соціальних уявлень про професії</i>	5
1.1. Аналіз феноменів соціальних уявлень та стереотипів	5
1.2. Аналіз феномена престижності.....	12
1.3. Соціальні уявлення про престижність професій	17
 Розділ 2. <i>Емпіричне дослідження соціальних уявлень молоді про престижність професій</i>.....	22
2.1. Методика та процедура дослідження.....	22
2.2. Отримані результати та їхній аналіз.....	23
2.3. Практичні рекомендації для покращення професійної ідентичності старшокласників	32
 Висновки.....	39
 Перелік використаних джерел.....	41
 Додатки.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Обрану нами тему дослідження можна вважати актуальною з наступних причин. По-перше, у кожної людини своє розуміння престижності професії. Для одних це високооплачувана робота, для інших – можливість опинитися на вершині кар’єрних сходів завдяки затребуваності спеціальності. Є й ті, для кого престиж професії є наслідком моди. Але, правильно вибрати професію – значить знайти своє місце у житті, а поспішність та легковажність можуть розладнати життєві устремління. По-друге, хоча престиж професій – досить стійкий показник, щороку з’являються нові професії, тому є необхідним вивчення на постійній основі динаміки зміни оцінок престижності професії населенням. Уявлення про престиж тієї чи іншої професії допомагають людині орієнтуватися у соціальній ситуації: молоде покоління керується ними під час виборів спеціальності навчання. Знання про престиж різних професій у суспільстві дають психологам інформацію про настрої в суспільстві, їх суттєві риси та особливості. Отже, дана тема має як наукову, так і практичну значущість.

Мета роботи: дослідити соціальні уявлення студентської молоді про престижість професій.

Об’єкт дослідження – соціальні уявлення.

Предмет дослідження: особливості соціальних уявлень студентської молоді про престижність професій.

Завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз феноменів соціальних уявлень та стереотипів.
2. Проаналізувати соціально-психологічне явище престижності.
3. Проаналізувати дослідження вітчизняних науковців щодо соціальних уявлень про професії.
4. Підготувати та провести емпіричне дослідження соціальних уявлень вітчизняних студентів про престижність професій.

5. Розробити рекомендації з практичного впровадження результатів.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження слугували теорія соціальних уявлень С. Московічі, теорія стереотипів У.Ліппмана, а також концептуальні положення вітчизняних дослідників щодо соціальних уявлень про престижність професії (В. Войтович, Е. Головаха, І. Зайцева, М. Найдьонов, Л. Григоровська та ін).

Методи дослідження: Для розв'язання поставлених завдань в роботі використовувалися такі методи: теоретичні: аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення; емпіричні: анкетування та шкалювання.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (34 найменування) та додатків. У першому розділі наведено результати теоретичного аналізу проблеми, здійснено теоретичний аналіз феноменів соціальних уявлень та стереотипів, проаналізовано соціально-психологічне явище престижності, а також вивчено дослідження вітчизняних науковців щодо соціальних уявлень про престижність різних професій. У другому розділі міститься опис процедури емпіричного дослідження, отримані результати, їхній аналіз та практичні рекомендації. Загальний обсяг роботи становить 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ

1.1. Аналіз феноменів соціальних уявлень та стереотипів

Ідейним джерелом концепції «соціальних уявлень», стала соціологічна теорія Дюркгейма, що знайшла своє застосування в західноєвропейській соціальній психології в 70-х роках ХХ століття. Слід відмітити, що деякий час поняття «уявлення» було відсутнє в соціологічному й соціально-психологічному лексиконі, витиснуте більш операційними термінами. На думку відомого французького психолога С. Московічі, «повернення до цього «забутого» поняття – ... це новий дослідницький поворот, що відповідає корінним завданням перебудови методологічних основ соціально-психологічного знання» [17, с. 7].

Серед безлічі дефініцій найбільш загальна належить французькій дослідниці Д. Жоделе: «Категорія соціального уявлення означає специфічну форму пізнання, а саме знання здорового глузду, зміст, функції і відтворення яких є соціально обумовленими. У більш широкому плані соціальні уявлення – це властивості повсякденного практичного мислення, спрямовані на освоєння й осмислення соціального, матеріального й ідеального оточення. Як такі, вони мають особливі характеристики в області організації змісту, ментальних операцій і логіки. Соціальна детермінованість змісту та самого процесу уявлення визначені контекстом і умовами їхнього виникнення, каналами циркуляції, функціями, яким вони служать у взаємодії зі світом та іншими людьми» [33, с. 68].

Інший французький вчений Жан-Клод Абрік, визначаючи соціальне уявлення, характеризує це поняття як «організовану сукупність думок, установок та інформації про об'єкт чи ситуацію. Воно визначається одночасно самим суб'єктом (його життєвою історією), соціальною та ідеологічною системою, в якій він полягає, та природою зв'язків суб'єкта із

соціальною системою» [16, с. 107].

С. Московічі для інтерпретації досліджуваного поняття використовує наступне визначення: «Під соціальним уявленням ми розуміємо сукупність понять, виразів і пояснень, які виникають у повсякденному житті ... можна навіть розцінити їх як сучасні версії здорового глузду» [17, с. 10].

Категорія соціальних уявлень, яка є центральною в теорії С. Московічі, є найбільш популярний пояснювальний конструкт, завдяки якому можна пояснити соціальну природу уявлень про успішну людину. Категорія соціальних уявлень розглядається не в аспекті її безпосередньої притаманності індивідуальній свідомості, а, головним чином, у площині закономірностей суспільної життєдіяльності.

Згідно з теорією соціальних уявлень, як відмічає українська вчена В.В. Москаленко, «уявлення індивіда є ситуативними, на відміну від колективних, які характеризуються універсальністю і незмінністю» [15, с. 193]. Дослідниця додає, що «колективні уявлення формуються з урахуванням своїх законів, які індивіду зрозуміти неможливо; окрема людина може засвоювати певні колективні уявлення, перебуваючи у тій чи іншій культурній групі. уявлення не є відображенням навколишнього світу, а є процесом активного соціально-психологічного відтворення дійсності» [15, с. 193].

С. Московічі підкреслює, що «уявлення – це не стільки продукти розуму, що мають соціальні наслідки, скільки соціальні продукти, які створені розумом і стали реальними» [17, с. 9].

Соціальні уявлення формуються за допомогою двох процесів – зв'язування (якоріння, закріплення) і об'єктивації. Зв'язування включає класифікацію і називання. Відносячи об'єкти до відомих категорій і присвоюючи їм словесні ярлики, людина завантажує їх смислом.

За дослідженнями С. Московічі, «головною умовою формування і передачі соціальних уявлень є соціальна комунікація, бо завдяки їй здійснюється інформаційний обмін, що дозволяє створити загальний інтелектуальний простір» [17, с. 11]. Кожен індивід інтегрує і модифікує

соціальну інформацію, створену культурою і окремими групами. Передача цієї інформації забезпечується «посередниками»: інститутами влади, ЗМІ тощо, що впливають на «переклад» поняття в уявлення здорового глузду. Найбільш важливим транслятором є соціальна група, її досвід, система уявлень, що склались раніше. Соціальні відносини створюють своєрідну «рамку» прийняття соціальної інформації – «ідентифікаційну матрицю», яка пояснює, як вписується нова інформація в когнітивну структуру кожного індивіда.

Згідно з думкою С. Московічі: «люди в процесі життя завжди можуть зустрітися з незнайомими предметами. Ці зустрічі мають можливість зруйнувати картину світу у людини. Тому існує потреба адаптуватись до нової інформації, вписати її в картину світу, що вже склалась» [17, с. 12]. Саме завдяки соціальним уявленням «дивне і незнайоме» стає зрозумілим і знайомим. В цьому процесі приймає участь попередній досвід людини, а також інформація ЗМІ.

Отже, соціальні уявлення є формою пізнання соціальної реальності. Вони народжуються в повсякденному мисленні з метою осмислити, зрозуміти оточуючу людину соціальну реальність, інтерпретувати її. Саме через соціальні уявлення людина здійснює пізнання соціального світу. Краще за все комунікативна передача соціальних уявлень здійснюється у спільнотах, які зв'язані єдиними нормативними і понятійними системами, що регулюють їх професійне та повсякденне життя.

Соціальні уявлення є груповим продуктом, оскільки в групі знаходиться деяка інформація, що набуває певного смислового навантаження для її членів, яка і допомагає зрозуміти смисл того, що оточує людину. Заради цього і відбувається перетворення «незвичного» у «звичне», причому таке конструювання реальності є результатом зусиль не індивіда, а групи: вона надає загальне бачення реальності, яке орієнтує дії її членів. Людина дивиться на світ очима групи, до якої вона належить, того соціального оточення, в якому вона знаходиться. Таким чином, соціальні уявлення

відіграють роль ідентифікаторів для віднесення індивідів до тих або інших соціальних груп, бо вони несуть в собі специфічне визначення об'єкта, зрозуміле членам однієї соціальної групи; ці специфічні визначення складаються у загальне бачення реальності, притаманне даній групі, яке може не співпадати або суперечити поглядам, прийнятим у інших групах. Це бачення реальності орієнтує дії і взаємозв'язки членів даної групи.

Відповідно до робочої моделі, запропонованої С. Московічі існує три найважливіших емпіричних структурних виміри соціальних уявлень: інформація, поле уявлення і установка (табл. 1.1) [17].

Таблиця 1.1

Структурні виміри соціальних уявлень (за С. Московічі)

Вимір	Характеристика
Інформація	сума знань про об'єкт уявлення, ступінь інформованості про об'єкт соціального уявлення, його певний рівень – необхідна умова формування уявлення
Поле уявлення	характеризує організацію концепції змісту з якісної сторони. Поле подання існує там, де представлено «ієрархізована єдність елементів», більш-менш виражена насиченість змісту, наявні образні і смислові властивості уявлень
Установка	виражає загальне (позитивне або негативне) ставлення суб'єкта до об'єкта пізнання

Аналізуючи дані таблиці 1.1, слід додати, що в процесі розробки поняття соціального уявлення установка займає місце одного з вимірів уявлень, що відображає готовність суб'єкта уявлення висловити власне судження. Важливим у теоретичному баченні даної проблеми є погляди Д. Жоделе, яка зазначає: «Соціальні уявлення є модальностями практичного пізнання, спрямованого на розуміння і осмислення соціального, матеріального і ідеального (духовного оточення). Вони мають специфічні характеристики в системі організації змісту, розумових операцій і логіки» [33, с. 71].

Д. Жоделе виокремила шість підходів до соціальних уявлень в сучасних дослідженнях (табл. 1.2) [33].

Таблиця 1.2

Підходи до соціальних уявлень в сучасних дослідженнях (за Д. Жоделе)

Кількість підходів	Характеристика
Перший	в центрі уваги знаходиться когнітивна діяльність суб'єкта побудови уявлення, і досліджуються два виміри: контекстуальний (вплив ситуації) і групова ідентифікація
Другий	відповідає за процес утворення сенсу, який вкладається суб'єктом в уявлення, і запозичується їм з культури
Третій	вивчає уявлення як форму дискурсу, елемент комунікації, спілкування
Четвертий	впливає, з точки зору практичного досвіду суб'єкта, на формування уявлення, а саме: його соціального положення, інституційні норми
П'ятий	вивчає взаємодію соціальних груп і міжгрупових відносин, динаміку зміни уявлень в міжгрупових стосунках
Шостий	найбільш близький до соціології, розглядає соціальні уявлення як продукт панівної ідеології

С. Московичі виділяє три основні функції соціальних уявлень:

а) функція інструмента знання. Вчений наголошує на першорядній значущості цієї функції. Соціальні уявлення поряд з бажаннями та інтересами людини виступають опосередкованою ланкою для сприйняття навколишнього;

б) функція опосередкування поведінки;

в) функція адаптації. Отримуючи нові знання, людина вбудовує їх у картину світу, що вже склалася. Нові, невідомі досі факти соціального життя, політичні та наукові явища, можуть бути незвичайними, тому перед тим, як інтеріоризуватися, відбувається смислова трансформація образу, невідоме підлаштовується під схеми, що вже склалися [17].

Для найбільш правильного розуміння соціальних уявлень необхідно уявити структуру соціальних уявлень. Структура соціальних уявлень – це система процесів, пов'язаних із уявним відтворенням певного об'єкта: предмета, людини, матеріальної чи психічної події, думки тощо. У цьому слід враховувати, що вони не дублюють ні реальне, ні ідеальне, ні

суб'єктивну, ні об'єктивну частину предмета чи суб'єкта [31].

Структура соціальних уявлень представлена двома положеннями:

а) соціальне уявлення знаходиться між соціальним та психічним. Тут мається на увазі, що у його структурі необхідно виявити і те, що визначається життям індивіда в соціумі, і те, що зумовлено особливостями його психічної будови;

б) за твердженням С. Московичі, структура уявлення має дві нерозривні сторони: фігуративна та символічна [16].

Важливе місце в дослідженнях формування уявлень займає вивчення явища стереотипізації і розгляд стереотипу як елемента когнітивного процесу. Відповідно до оригінальної концепції громадської думки, запропонованої американським письменником У. Ліппманом, «стереотип» – це спрощене, заздалегідь прийняте уявлення про предмети та явища дійсності, що не впливає з власного досвіду людини, а виникає на основі опосередкованого сприйняття.

У. Ліппман вважав, що «стереотип містить у собі оцінний елемент, це не просто спрощення, він «найвищою мірою заряджений почуттями» [34, с. 114]. Стереотипи спочатку виникають спонтанно, через неминучу потребу людини в економії уваги. Це «картинки», які виникають у нашій свідомості при згадці тих чи інших понять. Стереотип однозначний, він ділить світ на дві категорії – на знайоме та незнайоме. Знайоме стає синонімом хорошого, а незнайоме відповідно синонімом поганого. Стереотип двоїстий: він може бути як позитивною, так і негативною установкою. Стереотипи часто сприяють виникненню упереджень. Стереотип завжди співвіднесений з груповими почуттями та груповими діями.

У. Ліппман аргументує тезу про обмеженість громадської думки, яка впливає з нездатності «середнього обивателя» критично оцінювати інформацію та її схильність мислити стереотипами. В основі маніпуляції суспільною свідомістю лежить використання соціальних стереотипів та міфів. Соціальний стереотип – це соціальна установка, спрощений

схематизований образ соціальних об'єктів та подій. Отже, як писав У. Ліппман, «стереотипи – це упереджені думки, які керують усім процесом сприйняття» [34, с. 115].

Формування стереотипу проходить 3 етапи:

- а) перший етап – «вирівнювання»;
- б) другий етап – посилення;
- в) перший етап – асиміляція.

Спочатку об'єкт зводиться декільком простим ознаками, потім їм надається особлива значимість, і, нарешті, вибираються деякі «вирівняні» і «посилені» риси об'єкта для побудови образу.

Функції стереотипізації поділяються на психологічні, соціально-психологічні та соціальні.

У ці групи входять такі функції стереотипів:

- а) психологічні функції:
 - спрощення та систематизація складної інформації, що отримується людиною з навколишнього середовища;
 - збереження та захист цінностей індивіда;
- б) соціально-психологічні функції:
 - міжгрупова диференціація;
 - підтримка позитивної групової ідентичності;
- в) соціальні функції:
 - пояснення існуючих відносин між групами;
 - виправдання існуючих міжгрупових відносин;
 - збереження існуючих відносин [32].

Слід відмітити, що ця класифікація є основою наукових знань про функції стереотипів. Включені до неї функції одностайно визнаються вченими. З іншого боку, вона відбиває основні етапи розвитку функціонального підходу до вивчення стереотипів, представляючи функції стереотипів у хронологічному порядку виявлення.

У структурі стереотипу дослідники виділяють два компоненти:

- а) когнітивний/раціональний компонент;
- б) афективний/оцінний/емоційний компонент [32].

Під когнітивним компонентом стереотипу мається на увазі зміст і структура знання про об'єкт стереотипізації, що міститься в ньому. У когнітивний компонент національних стереотипів входить, наприклад, інформація про якості, які властиві стереотипованій групі. Афективний компонент містить позитивну чи негативну оцінку цих якостей, почуття симпатії чи антипатії щодо цієї групи.

Таким чином, з вищенаведеного аналізу можемо діти висновку, що соціальні уявлення мають досить складну структуру, яка поєднує образ та його сенс для особистості. Соціальні уявлення дозволяють конвенціалізувати об'єкти, ідеї, теорії, події та відносини, підпорядковуючи їх буденності та здоровому глузду. Вони одночасно є результатом комунікації і є її основою, поділяючи коди соціальної взаємодії та групову ідентичність. Стереотипи суттєво полегшують людині їхню оцінку. У когнітивному аспекті важливим достоїнством стереотипу є також і те, що «інформація, яка міститься в стереотипі, легко зберігається та швидко витягується». Так, завдяки стереотипам збільшується швидкість та спрощується процес переробки інформації.

1.2. Аналіз феномена престижності

Престиж професії як складне соціальне явище здавна став об'єктом дослідження різних наук, що входять до комплексу людинознавства, а також наук, що вивчають трудову діяльність людини та професійних груп. Вважається, що в нашій країні проблема престижу професій (престиж занять, як тоді називалося це явище) почала активно розроблятися у соціології, починаючи з 1930-х років. Треба відмітити, що тоді сформувалося уявлення про те, що престиж професії визначається її функціональною значимістю

суспільству. Зазначалося, що престиж професії визначається як «об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, зокрема, особливостями сприйняття конкретної професії та поширеними у суспільстві уявленнями про неї. У результаті сформувалося уявлення про те, що «престиж професії – результат складної взаємодії власного досвіду та різної інформації, у тому числі стихійного характеру, що відрізняється різним ступенем достовірності» [24].

Проводились дослідження престижу професії залежно від домінуючих цінностей особи та суспільства. Дуже поширеним стало розуміння сутності престижу професії з погляду теорії соціальної стратифікації.

З роками сформувалося і стало стійким уявлення про те, що престиж професії визначається переважно дією двох факторів:

- а) по-перше – рівнем необхідної освіти;
- б) по-друге – доходом, який набувають професіонали відповідно до значущості та необхідності своєї діяльності.

Важливо підкреслити, що головним критерієм престижності в сучасному світі стала дохідність професійної діяльності, яка не обов'язково має бути шанованою.

Слід зазначити, що таке уявлення про престиж за своєю суттю є «ринковим і монетарним», тому на ці критерії орієнтуються ті, для кого матеріальне благо є головною життєвою цінністю. Подібне розуміння престижу професії ситуативно і відрізняється обмеженою тривалістю. Матеріальний достаток, безумовно, задовольняє базові потреби людини, проте, згідно з А. Маслоу, це «сприяє актуалізації інших потреб, які не завжди можуть бути задоволені у професійній діяльності» [29, с. 154]. Це положення дало імпульс пошуку і інших значних чинників престижності професії.

Сьогодні престиж професії стали пов'язувати із соціальним становищем суб'єктів конкретної професійної діяльності, рівнем освіченості, впливовістю професії, повагою та авторитетом членів професійної спільноти,

зв'язками та ієрархічним співвідношенням із членами інших професійних спільнот. Наголошувалося на перспективності професії, тенденції її змін у часі.

У результаті досліджень склалося уявлення про те, що «...престиж професії – це співвідносна оцінка її суспільної значущості, яку поділяють члени певного суспільства престиж професії – це оцінка її значущості з урахуванням цінностей для певного суспільства чи соціальної групою. Загалом поняття «престиж професії» характеризується такими чинниками, як: економічне становище, освіту, особливості життя, що у управлінні тощо» [25].

М. Найдъонов у монографії «Психологія престижності професій» описує поняття «престиж професій» як «диференційовану соціальну оцінку, що приписується певним видам робіт або професіям» [20, с. 10].

Вчений описав декілька підходів до розуміння та аналізу явища престижу професій, а саме:

- а) престиж – це чинник формування соціальної ієрархії, який призводить до нерівності у суспільстві, і надає йому моральну цінність;
- б) престиж – це не індивідуальне, а колективне розуміння соціальної реальності;
- г) престиж – це кумулятивне явище, яке визначається і розумінням винагород окремими індивідами, і суспільною цінністю та важливістю спеціалізації [20].

У деяких дослідженнях зазначалося також, що в «оцінці престижності професії здійснюється своєрідна екстраполяція у майбутнє, подібна до вибору професії» [6]. Треба відмітити, що методи оцінки престижу професії не відрізняються різноманітністю. В основному про престиж професії судять за сформованими на основі наявної інформації та її осмислення крізь призму домінуючих індивідуальних чи суспільних цінностей.

З психологічної точки зору престиж професії завжди пов'язаний з її образами, що циркулюють у процесі міжособистісного спілкування та

взаємодій. У той самий час у психології ці образи досліджувалися з широких позицій і з глибокого змістовного погляду. Так, Є. Павлютенков, М. Тименко та ін., визначали, що «в основі психологічного інтересу та уваги знаходяться не тільки фінансові фактори, значимість, статус, а й бажання самореалізації, самовираження та саморозвитку, задоволеність професійною діяльністю, можливості досягнення успіху» [22, с. 104].

У визначенні престижності професії, велику роль відіграє творчий зміст професійної діяльності, і навіть феномен «цікавість професії». Образи професії, образи професійної діяльності, образи фахівця та професіонала, що лежать в основі формування уявлень про престиж професії, завжди пов'язані з оцінками, що здійснюються.

Важливо відзначити, що в ситуації оцінки тієї чи іншої професії з погляду її престижу, зазначені зразки здебільшого можуть бути відсутніми або характеризуватись нечіткістю, неповнотою («розмитістю») уявлень. Це пов'язано з різними за своїм масштабом та змістом інформаційними потоками щодо змісту професії та суб'єктів професійної діяльності, їх виборчим характером, а також наявним особистим досвідом спілкування та взаємодії з представниками тих чи інших професій. У результаті необхідні зразки часто замінюються звичайними уявленнями про професію, тому оцінка престижу професії може бути неадекватною. Іноді в цьому винні самі представники професійної спільноти, які не можуть належним чином (популярно, образно та емоційно) розповісти про свою професію, розв'язувані завдання та проблеми людей, які присвятили себе цій професії. Адже професія – соціальний об'єкт.

М. Найдьонов, Л. Григоровська та ряд інших дослідників стверджує, що сама оцінка таких складних об'єктів, як професія, професійна діяльність та суб'єкти професійної діяльності, відрізняється важливими особливостями, які мають на неї істотний вплив.

Дослідники виділяють найважливіші з них:

а) стереотипність оцінки;

- б) неповнота, а часом і недостовірність інформації щодо змісту професійної діяльності;
- в) домінуючі психологічні установки на ту чи іншу професію;
- д) особистий досвід взаємодії з представниками конкретних професій [19].

За даними В.К. Войтович, головними психологічними чинниками побудови образу професії та формування її престижу вважаються:

- матеріальний достаток;
- соціальна захищеність та стабільність;
- перспектива професійного та кар'єрного зростання;
- соціальна значимість виконання службових обов'язків;
- приналежність до професійної сфери, престижної професійної спільноти;
- можливість продуктивної самореалізації та самовираження;
- задоволеність професією;
- творчий чи не творчий характер діяльності;
- можливість продуктивного особистісно-професійного розвитку;
- імідж професії та професіонала [2].

Узагальнюючи вищенаведений аналіз, треба відмітити, що престиж як складний феномен, виник разом із груповою поведінкою людей, насамперед із необхідності престижного поділу професій. Престиж, з одного боку, є оцінкою, яка синтезує у собі цінності та яке суспільство приписує цьому об'єкту (соціальна група). З іншого боку, престиж виступає методом моральної винагороди (заохочення) як соціального визнання, авторитету, уваги, якими користується об'єкт у суспільстві (індивід, група, соціальний інститут).

1.3. Соціальні уявлення про престижність професій

У сучасному суспільстві, яке кожного дня змінюється, мотиви випускників шкіл підпадають під вплив багатьох соціально-психологічних факторів: матеріальні умови життя, нові реформи середньої та вищої освіти, індивідуально-психологічні особливості старшокласника, якість навчально-виховного впливу школи, сім'ї та інших інститутів соціалізації. Усе це, на нашу думку, обумовлює зміни в мотиваційній системі особистості, що в свою чергу впливає на процес вибору майбутньої професії.

За дослідженнями соціологів, «студенти-гуманітарії зі своїм навчанням пов'язують в основному мотиви отримання освіти, знань, розширення кругозору, саморозвитку. Студенти технічних спеціальностей надають перевагу спеціальності і майбутній перспективі» [8, с. 14].

Як зазначають дослідники, сьогодні спостерігається значне розширення спектру престижних професій. Якщо в 2010 році 89% молоді серед найбільш престижних професій обирали спеціальності в галузі юриспруденції або фінансового сектора, то через десять років таких виявилось лише 63%. Зате тепер до найпрестижніших професій потрапляють і менеджери, і вчені, і програмісти (1.3) [3; 11].

Таблиця 1.3

Престижність професій в оцінках молоді, %

Професія	2010 р.	2020 р.
Адвокати, юристи, прокурори, нотаріуси	43	32
Фінансисти, економісти, бухгалтери, Банківські працівники	46	28
Держслужбовці	10	17
Керівники	10	6
Працівники культури, мистецтва, спорту, шоу-бізнесу, модельного бізнесу, телеведучі	5	11
Військовослужбовці, працівники поліції	3	3
Лікарі	9	10
Підприємці, бізнесмени	13	9
Працівники торгівлі, менеджери	0	9
Програмісти	7	17
Науковці	0	3
Інші	10	13

Таким чином, можна говорити про зміну поняття престижності в очах молоді. Якщо минулого десятиліття престижність оцінювалася, зазвичай, наскільки можна отримати високі доходи, то нині престиж дедалі більше асоціюється зі словами «професіоналізм» і «влада». Так, кількість тих, хто серед престижних професій згадав роботу в галузі державної влади, зросла за ці роки з 10% до 17%. У той же час, кількість тих, хто хотів би обійняти просто будь-яку керівну посаду, знизилася за минуле десятиліття з 10% до 6%. Таким чином, можна констатувати, що державі вдалося підвищити престиж працівників державного апарату, і, ймовірно, це дозволить залучити молодих спеціалістів до державного управління та муніципалітетів.

Ще 10% молоді обрало, як одну з найпрестижніших, спеціальність програміста. Частково зростанню її престижу в очах молоді сприяло поширення комп'ютерних технологій та зростання престижу професій, пов'язаних з інноваційними розробками та творчою працею. Підтвердженням цього тренду може бути і поява у списку найпрестижніших професійних позицій наукового працівника.

Істотно втратило свою привабливість зайняття бізнесом. Тепер лише 9% представників молодого покоління вважають заняття бізнесом престижним, тоді як у 2010 році таких було 13%. Сучасний підприємець зазвичай займається торгівлею, його бізнес зазвичай невеликий і розвивати його все складніше. Разом з тим, прикладів, коли малий бізнес переріс останніми роками у великий без участі у ньому представників державної влади чи великого бізнесу, майже немає. Бізнес перестав бути «соціальним ліфтом», який раніше дозволяв успішним бізнесменам ставати впливовими людьми, займати високі державні пости. Тепер бізнес втратив подібні можливості, зате набув додаткових «ризиків переслідування» з боку держорганів. Проте, на думку української молоді, заняття бізнесом можуть дати швидкий матеріальний достаток (табл. 1.4) [3; 11].

Таблиця 1.4

Найбільш прибуткові професії в оцінках молоді, %

Професія	2010 р.	2020 р.
Підприємці, бізнесмени	37	25
Адвокати, юристи, прокурори, нотаріуси	22	18
Фінансисти, економісти, бухгалтери, банківські працівники	37	29
Керівники	8	7
Держслужбовці	10	11
Працівники культури, мистецтва, спорту, шоу-бізнесу, телеведучі	2	6
Нафтовики, газтовики	0	6
Професіонали у сфері виробництва	0	7
Професіонали у сфері послуг	0	4
Лікарі	2	6
Програмісти	0	6
Інші	8	4

При цьому, на думку значної частини молоді (29%), найбільші доходи отримують професіонали в галузі фінансів, з показником у 25% до них майже примикають підприємці. 18% молоді до найбільш прибуткових професій відносять адвокатів, юристів, прокурорів, нотаріусів, і ще 11% вважають, що найбільші доходи приносить робота в органах державної влади. Разом з тим, лише 6% молоді серед зазначених ними найбільш прибуткових професій згадали працівників культури, мистецтва, спорту, шоу-бізнесу та 5% – програмістів. Примітно, що десять років тому думка про те, що фінансисти, юристи та підприємці заробляють найбільше, розділяла набагато більше молоді. Зате набагато привабливішими з погляду оплати праці стали медичні професії.

Цікавим також є дослідження з метою вивчення престижності професій серед школярів. Оцінка престижності професій учнями загальноосвітніх шкіл представлена у табл.1.5 [12].

Таблиця 1.5

Оцінка престижності професій учнями загальноосвітніх шкіл (n=2009)

Критерії	V класи		VII класи		IX класи		XI класи	
	к-сть учнів	ранг	к-сть учнів	ранг	к-сть учнів	ранг	к-сть учнів	ранг
Будівельник	9,9	4	3	10	2,6	12	0,7	12
Юрист	25,2	1	29,6	1	36,6	1	28,9	1
Підприємець	6,2	6	9,6	4	13,6	4	15,5	4
Керівник	0,9	12	4,4	8	5,2	9	1,5	11
Лікар	24,3	2	10,4	3	19,8	3	21,5	2
Програміст	3,5	9	6,7	5	11,9	5	12,6	6
Спортсмен	9,9	4	3	10	1,7	13	1,5	11
Економіст	0,9	12	4,4	8	27,2	2	15,5	4
Слюсар – механік	0,9	12	2,2	11	3,4	11	2,2	10
Перекладач	2,6	10	5,2	7	11,1	6	14,8	5
Банкір	1,8	11	5,9	6	6	8	17	3
Кухар	1,8	11	-	-	1,7	13	1,5	11
Політик	4,4	8	12,6	2	7,7	7	5,2	8
Архітектор	-	-	1,5	12	2,6	12	0,7	12
Викладач	1,8	11	0,7	13	1,7	13	0,7	12
Журналіст	0,9	12	1,5	12	4,3	10	2,2	10
Психолог	-	-	-	-	5,2	9	3,7	9
Вчитель	16,7	3	4,4	8	3,4	11	5,2	8
Менеджер	0,9	12	1,5	12	13,6	4	8,9	7
Дизайнер	7	5	3,7	9	11,9	5	3,7	9
Дипломат	-	-	0,7	13	1,7	13	1,5	11
Актор	1,8	11	4,4	8	1,7	13	0,7	12
Маркетолог	-	-	-	-	1,7	13	1,5	11
Танцюрист	1,8	11	1,5	12	-	-	0,7	12
Перукар	1,8	11	5,2	7	2,6	12	1,5	11
Спеціаліст турист. сфери	-	-	2,2	11	3,4	11	-	-
Співак	5,3	7	3,7	9	1,7	13	-	-
Міліціонер	6,2	6	0,7	13	1,7	13	-	-
Модель	-	-	1,5	12	1,7	13	-	-
Модельєр	-	-	0,7	13	4,3	10	-	-
Столяр	-	-	0,7	13	3,4	11	-	-
Не знають	6,2	-	5,2	-	4,3	-	3	-

Загалом щодо уявлення про різні професії можна виділити такі тенденції:

– уже учні п'ятих, сьомих класів починають визначати основний блок престижних професій (юристи, лікарі, представники фінансово-економічної і торговельно-комерційної сфери), які вважають престижними й старшокласники;

– у зв'язку з подальшою комп'ютеризацією суспільства школярі серед престижних постійно виділяють фах програміста;

– для міських учнів усіх досліджуваних вікових груп характерне нехтування робітничими професіями, а для сільських – спеціальностями аграрної сфери;

– найзначніші зміни спостерігаємо в ставленні до фаху вчителя, яке змінюється від однієї з привабливих професій, на думку п'ятикласників, до однієї з найнепрестижніших з точки зору старшокласників;

– дівчата усіх класів схильні виділяти як престижні професії лікаря, вчителя, представників мистецького напрямку, хлопці – адміністративно-політичної, спортивної сфери, працівників поліції, представників бізнесових структур.

Традиційно, професійна орієнтація у загальноосвітніх школах розпочинається в 9–11 класах. Представлене вище дослідження коштує, що основні уявлення про світ професій сформовані вже у школярів 5–7 класів, тож для ефективної підготовки молоді до свідомого вибору фаху профорієнтаційну діяльність слід розпочинати значно раніше, ніж це, зазвичай, робиться. Важливо при реалізації її завдань враховувати особливості сприйняття опитантми світу професій, допомагати школярам об'єктивно оцінювати кожен професію відповідно до власних бажань, можливостей, а не лише опираючись на тенденційні уявлення про престижність того чи іншого фаху.

Узагальнюючи, зазначимо, що престижність професії – це соціальна категорія, яка має як об'єктивний, так і суб'єктивний зміст. Різні соціальні групи та індивіди мають власні позиції щодо престижності, по-різному підходять до її визначення, але в основі уявлень про престиж професій лежать такі спільні для всіх фактори, як зміст та умови праці, матеріальна винагорода за неї. Саме на основі вказаних вище чинників є можливість змінювати шкалу професій, впливати на систему суспільного розподілу праці так, щоб зменшувати, а в окремих випадках, ліквідовувати розрив у ставленні до тих чи інших професій

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДІ ПРО ПРЕСТИЖНІСТЬ ПРОФЕСІЙ

2.1. Методика та процедура дослідження

З метою визначення уявлень студентів про ступінь престижності різних професій було проведено соціально-психологічне емпіричне дослідження.

Вибірка досліджуваних. Базою емпіричного дослідження було обрано Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів). Загальна кількість опитуваних склала 42 студенти віком від 19 до 25 років, серед них 25 дівчат та 17 хлопців.

У ході соціологічного дослідження були опитані респонденти, що навчаються по наступних спеціальностях (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Учасники дослідження

Спеціальність навчання	Всього,		Дівчат	Хлопців
	осіб	У %		
Психологія	11	26,2	7	4
Економіка	7	16,7	5	2
Соціологія	5	11,9	4	1
Філологія	10	23,8	7	3
Хімія	3	7,1	-	3
Міжнародні відносини	6	14,3	2	4
Всього	42	100	25	17

Методика дослідження. На початку дослідження планувалось зробити суцільне анкетне опитування на факультетах НУЧК, опитавши якомога більше студентів безпосередньо. Згодом, воєнний стан вніс корективи в ці плани, тому в якості методу збору даних було обрано онлайн-анкетування студентів.

Для вивчення уявлень студентів про престижність професій було використано анкету, в якій наведені запитання, щодо виявлення думки особистості про те, які якості повинна мати соціально успішна людина,

умови самореалізації в професійній сфері, кар'єрний ріст та престиж фаху.

У Додатку А представлено анкету на тему «Соціальні уявлення молоді про престижність професій», розроблену для психологічного дослідження.

Щоб встановити соціальні уявлення молоді про престижність професій, було використано анкету з двох питань, зокрема:

1. *«Вкажіть, які саме кар'єрні орієнтації Ви вважаєте найбільш важливими на сьогоднішній день?».*

2. *«Які професії Ви вважаєте престижними й найбільш привабливими?»*

Питання анкети було розроблено з опорою на запропоновані Клімовим типи професій, зокрема «людина-людина».

- 1) людина – природа (городник, ветеринар, агроном);
- 2) людина – техніка (електрик, слюсар, водій);
- 3) людина – знакові системи (програміст, секретар);
- 4) людина – людина (лікар, учитель, продавець);
- 5) людина – художній образ (актор, художник, ювелір).

Питання привабливості професій, цікаві тим, що у останні роки престижність фаху зазнали значних змін у зв'язку із кардинальною трансформацією соціально-політичного та економічного ладу у нашій країні, а також із все більш інтенсивною інтеграцією України до світової спільноти.

Для прийняття правильного рішення при виборі професії, старшокласникам необхідно враховувати ряд критеріїв – власні бажання, психологічні особливості, здібності та можливості, потреби ринку праці, характер праці.

2.2. Отримані результати та їхній аналіз

Проаналізуємо отримані результати. У ході дослідження, згідно анкетного бланка, першим було запитання про те, якої основної мети студентам варто дотримуватися при плануванні кар'єри.

Важливим питанням методичного інструментарію, яке відбиває зміст однієї з поставлених завдань дослідження, є наступне: «Вкажіть, які саме кар'єрні орієнтації Ви вважаєте найбільш важливими на сьогоднішній день?». Респондентам було запропоновано вибрати не більш 3-х варіантів відповіді. Результати опитування представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл відповідей респондентів, відносно кар'єрних орієнтацій

Варіанти відповідей	Результати опитування		
	Серед усіх респондентів, осіб	серед хлопців, осіб	серед дівчат, осіб
Просування по службовим сходам	15	9	6
Безпека в роботі (стабільність, соціальні гарантії)	17	7	10
Незалежність (воля, творчість)	8	3	5
Баланс між особистим життям і кар'єрою	25	8	17
Досягнення матеріальних благ	29	16	13
Професійний ріст (навички, компетентність)	20	5	15
Інше	-	-	-

Як бачимо з даних таблиці 2.2, за відповідями респондентів, у трійку найбільш важливих кар'єрних орієнтацій увійшли наступні орієнтації:

- «досягнення матеріальних благ» була обрана 29 студентами (69,1% опитуваних);
- «баланс між особистим життям і кар'єрою» обрали 25 студентів (59,5% опитуваних);
- «професійний ріст навичок і компетентності» обрали 20 студентів (47,6% опитуваних).

Також бачимо, що 17 студентів (40,5% опитуваних) більш пріоритетними вважає безпеку в роботі й соціальні гарантії.

Важливо відмітити, що відмінності в кар'єрних орієнтаціях визначаються не тільки спеціальністю навчання, але й гендерною приналежністю. Так, наприклад, орієнтація «безпека в роботі» властива більшою мірою дівчатам, оскільки відсоткове співвідношення становить

58,8% до 41,2%.

Також за даними таблиці 2.5, можемо бачити, що дівчатам, на відміну від хлопців, більш важливі ще й такі орієнтації, як; «професійний ріст навичок і компетентностей» – 75,0% до 25,0%; «незалежність, воля й творчість у роботі» – 62,5 % до 37,5%.

Хлопці, у свою чергу, більшою мірою орієнтовані на «просування по службовим сходам» – 60% до 40%, і «досягнення матеріальних благ» – 55,2% до 44,8%.

Таким чином, можемо констатувати, що сьогодні гендерний фактор відіграє суттєву роль у кар'єрних орієнтаціях. Це можна пояснити тим, що зберігається сила традиційних цінностей, а також більша жіноча обережність і менша схильність до ризику. Чоловіки більше орієнтовані на просування по кар'єрним сходам і намагаються реалізуватися якнайбільше в матеріальному благополуччі, а жінки, у свою чергу, більше прагнуть до незалежності в роботі, балансу сфер життєдіяльності й професійної компетентності, вільного часу, тобто в цілому роботи в комфортних умовах.

Респондентам також було запропоновано оцінити основні твердження, які характеризують сучасну професію по наступній шкалі: 3 – важливо; 2 – має деяке значення; 1 – не має значення.

Загальний розподіл відповідей зображений у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Оцінка професії за критеріями

№	Твердження	Відповіді респондентів, осіб		
		Важливо	Має значення	Не має значення
1	2	3	4	5
1	Припускає спілкування з різними людьми	11	23	8
2	Відповідає моїм здібностям	24	12	6
3	Сприяє інтелектуальному розвитку	23	16	3
1	2	3	4	5
4	Є високооплачуваною	29	12	1
5	Дозволяє працювати віддалено	10	12	20
1	2	3	4	5

6	Є престижною	10	19	13
7	Дає можливості для розвитку професійних навичок	27	12	3
8	Дає можливості виявити творчі здібності	16	14	12
9	Дозволяє реалізувати прагнення до керівної роботи	16	20	6
10	Можливість послідовного кар'єрного росту	19	18	5

Використовуючи дані таблиці 2.3, представимо схематично рейтинг важливіших складових професії за твердженнями респондентів (рис. 2.1).

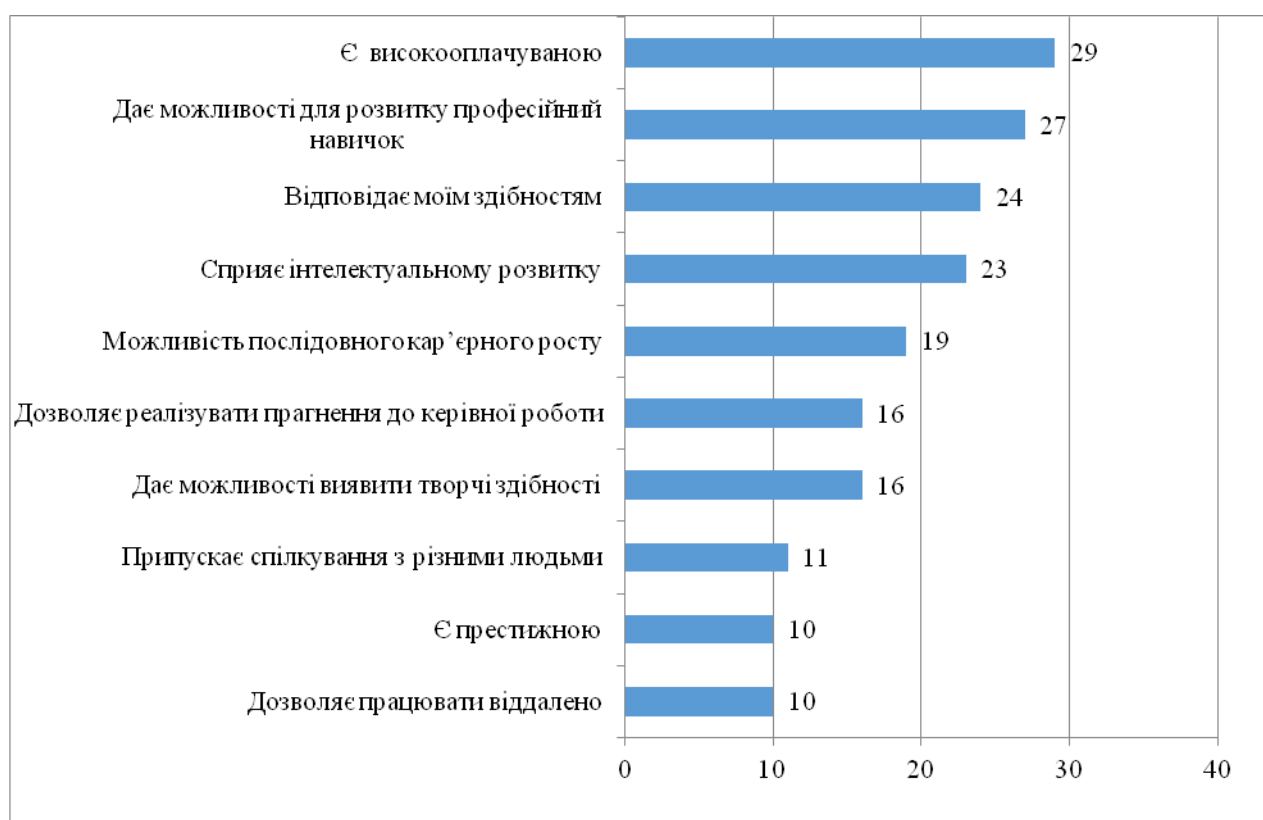

Рис. 2.1 – Рейтинг важливіших критеріїв оцінки професії

Як бачимо на рисунку 2.1, серед важливих складових професії, на думку респондентів, перші три місця займають «високооплачувана робота» (69,1% від всіх опитуваних)), «можливість професійного росту» (64,3%), «відповідає особистим здібностям» (57,1%). Слід також додати, що робота, яка сприяє інтелектуальному розвитку, теж високо оцінюється більшістю

студентів (54,8% респондентів) і для майже половини опитуваних (45,2%) важливим критерієм є «можливість послідовного кар'єрного росту».

На рисунку 2.2 представлено рейтинг значущих критеріїв оцінки професії студентами.

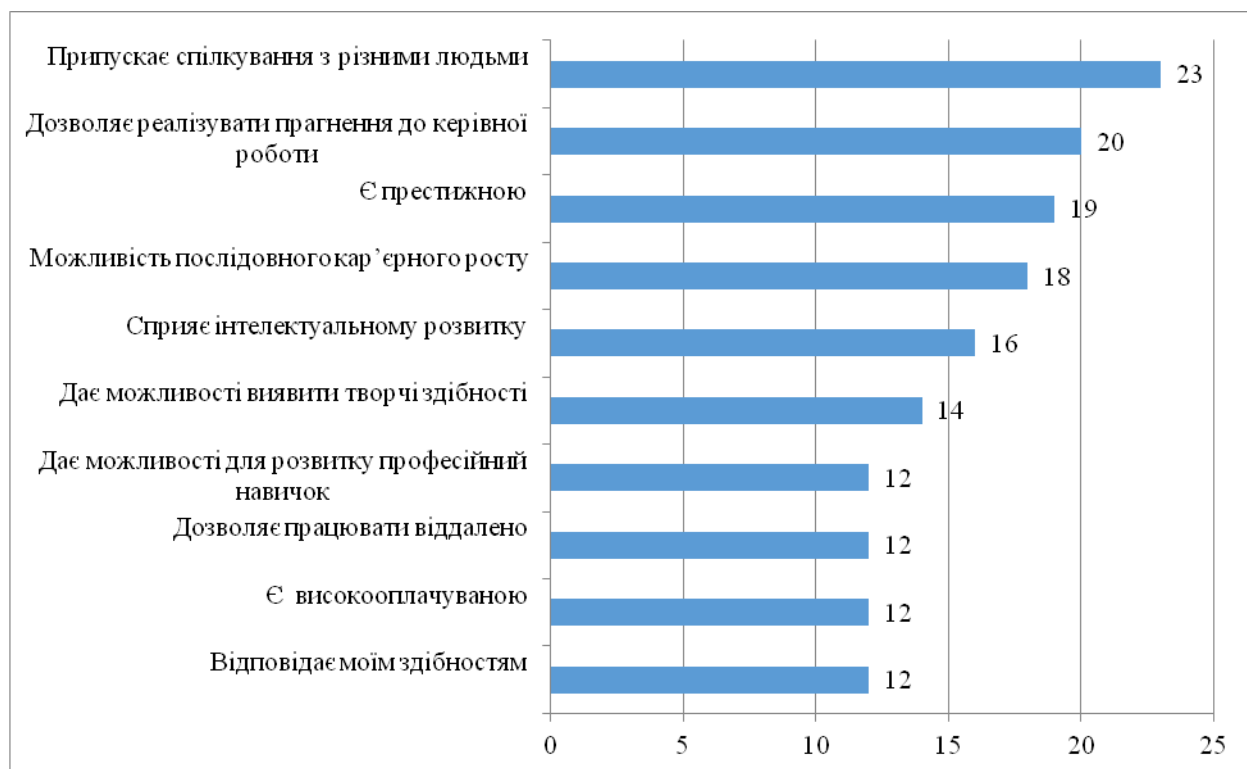

Рис. 2.2 – Рейтинг значущих критеріїв оцінки професії

Як бачимо на рисунку 2.2, серед значущих складових професії, на думку респондентів, перші три місця займають «можливість спілкування з людьми» (54,8% від всіх опитуваних), «реалізація прагнення до керівної роботи» (47,6%), «престижність» (45,2%). Деяке значення для студентів також мають такі критерії оцінки професії як «можливість послідовного кар'єрного росту» (42,8%), робота, яка сприяє інтелектуальному розвитку (38,1%), а також можливість прояву творчих здібностей (33,3%).

Згідно з відповідями на питання «Які професії студенти вважають престижними й найбільш привабливими, було отримано наступні відповіді (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Список професій, які респонденти вважають престижними й найбільш привабливими

Професія	Престижність			Приваблива		
	серед			серед		
	усіх респондентів, осіб	чоловіків, осіб	жінок, осіб	усіх респондентів, осіб	чоловіків, осіб	жінок, осіб
Підприємець	24	13	11	24	14	10
Фахівці з комп'ютерних технологій	19	14	5	10	7	3
Менеджер	8	2	6	11	3	8
Банківський працівник	18	5	13	12	1	11
Дизайнер	13	3	9	5	2	3
Юрист	19	11	8	15	10	5
Бухгалтер, економіст	12	2	10	17	7	10
Державний службовець	19	12	7	22	14	8
Політик	21	14	7	14	9	5
Військовий ЗСУ	29	15	14	19	11	8
Поліцейський	27	15	12	21	16	5
Працівник творчої процесії (актор, художник тощо)	11	3	8	4	1	3
Вчитель, викладач	15	3	12	14	8	6
Інженер	7	5	2	3	3	0
Працівник торгівлі	9	1	8	17	7	10
Кухар	8	4	4	10	6	4
Фермери	5	4	1	3	3	0

Використовуючи дані таблиці 2.4, у діаграмі на рисунку 2.3 наведемо рейтинг найпрестижніших професій серед хлопців та дівчат.

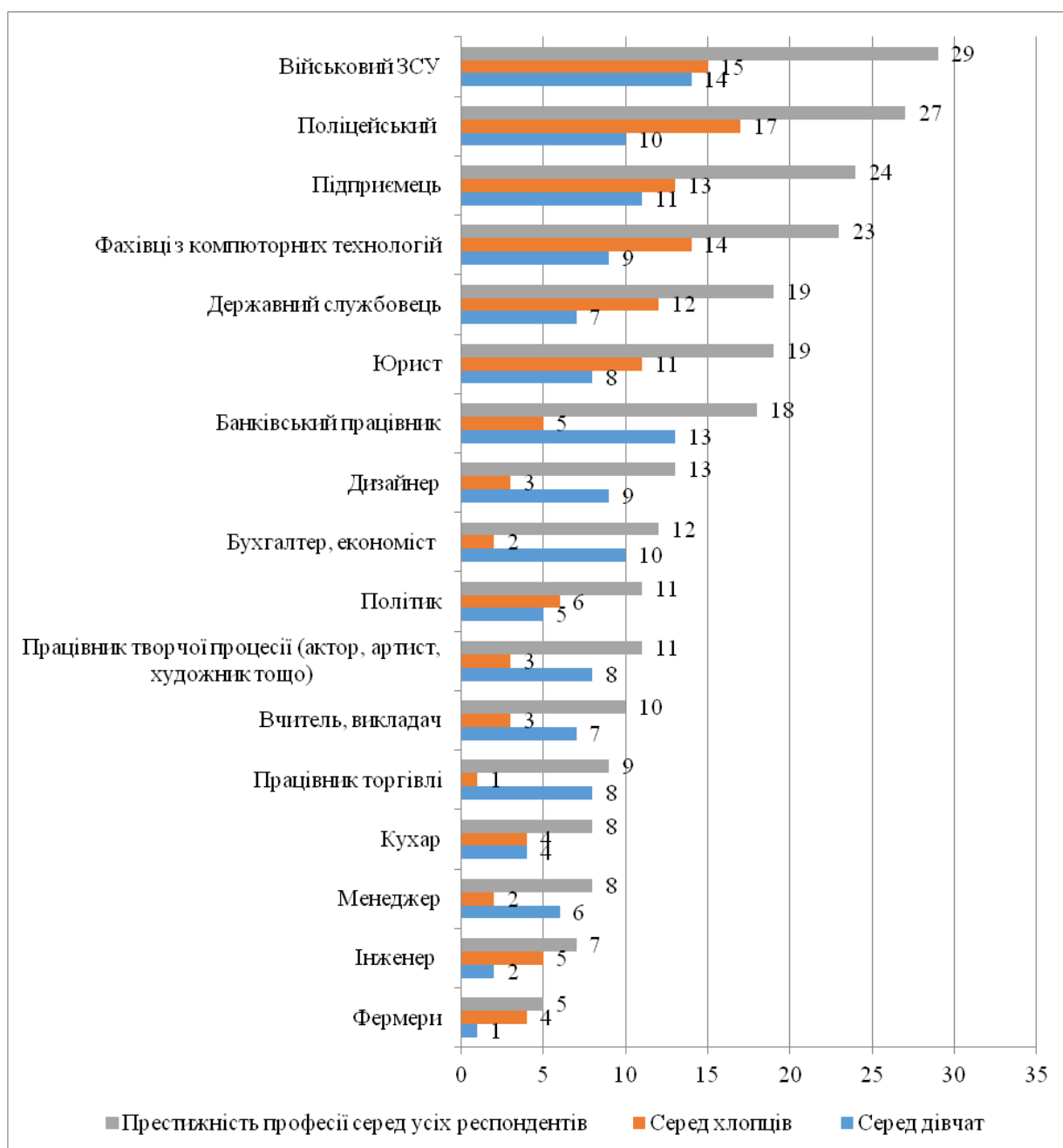

Рис. 2.3. Рейтинг найпрестижніших професій серед хлопців та дівчат

Як бачимо з даних на рисунку 2.4, серед пристижних професій респонденти обрали наступні: Військовий ЗСУ (69,1% опитуваних), поцейський (64,3%), підприємець (57,1%), фахівець з комп'ютерних технологій (54,8%), державний службовець та юрист – по 45,2% опитуваних.

Серед хлопців найбільш престижними обрали професію військового, поліцейського, підприємця фахівця з комп'ютерних технологій. Дівчата надали перевагу військовим ЗСУ, підприємцям, банківським працівникам,

бухгалтерам, економістам. Загалом слід відмітити, що молодь обирає переважно професії, які є популярними й гарантують стабільний та високий заробіток.

У наступній діаграмі продемонструємо рейтинг привабливіших професій серед хлопців та дівчат (рис. 2.4).

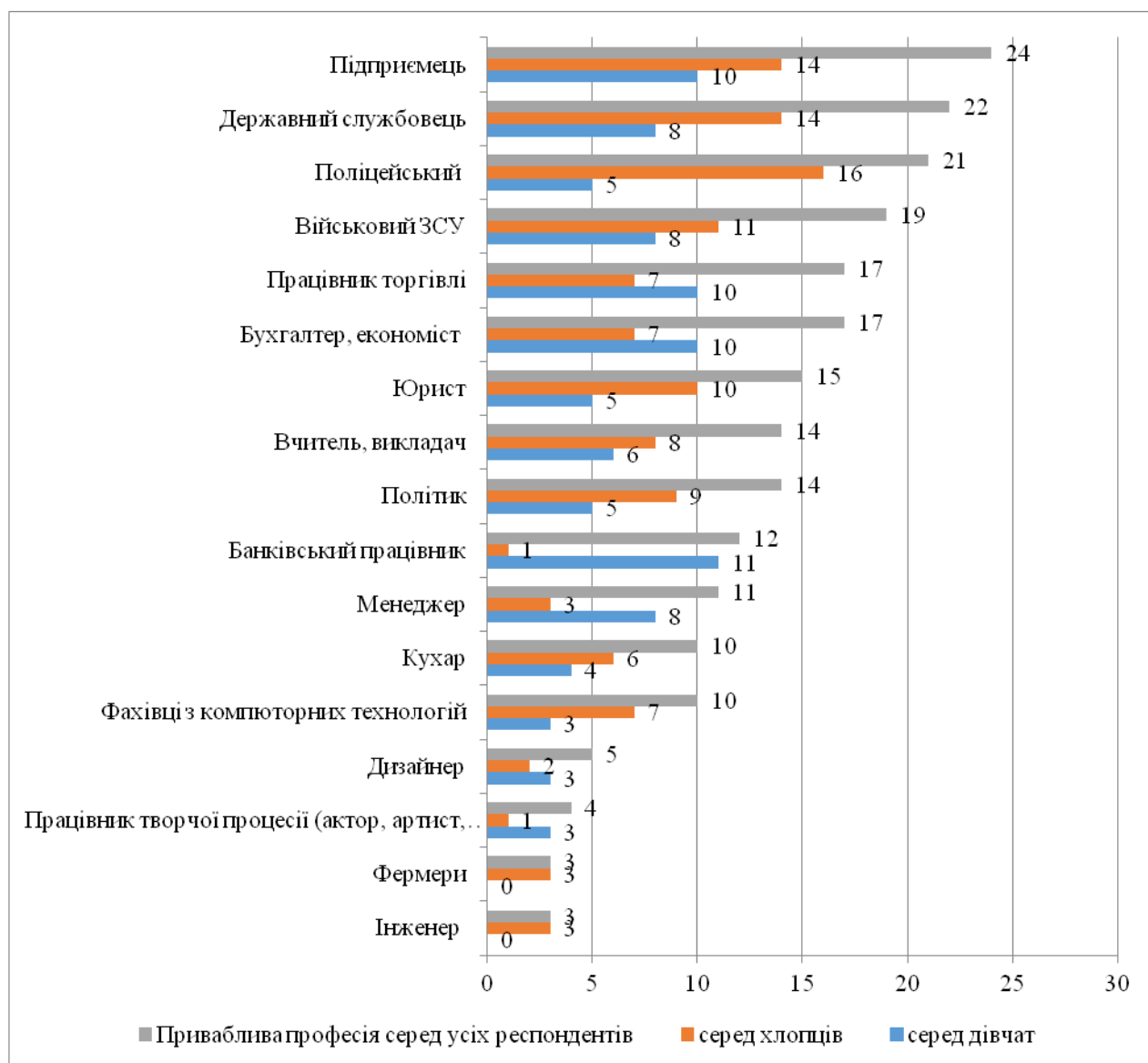

Рис. 2.4 Рейтинг привабливіших професій серед хлопців та дівчат

Отже, учасники соціологічного опитування вибрали привабливі для них професії. Так, статистично значущими для респондентів є професії: підприємця (57,1% опитуваних), державного службовця (52,4%),

поліцейського (50%), віськового ЗСУ (45,2%), а також бухгалтера, економіста та працівника торгівлі (по 17 відповідей). Таким чином, отримані дані вказують на високий рівень орієнтації студентів на майбутнє місце роботи в комерційних структурах і державних організаціях.

Отже, узагальнюючи вищенаведені результати оцінки студентами критеріїв сучасної професії, можемо констатувати наступне.

Що стосується престижності професії, то всього для 30,9% опитуваних даний критерій не має значення. Але майже для половини студентів престижність має значення. Слід відмітити, що найбільше значення даний показник має для студентів-економістів, а також для студентів, що навчаються на міжнародних відносинах та менеджменті.

Також для більшості опитуваних студентів можливість послідовного кар'єрного росту є важливим критерієм у роботі. Тут слід зазначити, що хлопці оцінюють важливість кар'єрного росту частіше, чим дівчата, які, в свою чергу, схильні давати відповідь про деяку значимість кар'єрного росту.

Такий критерій, як «можливість працювати віддалено» для 47,6% опитуваних не має значення. Проте, для 23,8% студентів даний критерій має велике значення, особливо для респондентів, що навчаються на спеціальностях, пов'язаних з інформаційними технологіями.

Отже, з вищенаведеного аналізу, можемо зробити висновок, що робота оцінюється по-різному сучасними студентами. Це обумовлюється не тільки гендерним фактором, але й особистими прагненнями, орієнтаціями й здатностями, які закладаються при виборі спеціальності навчання.

Таким чином, за результатами аналізу проведеного в рамках соціологічного дослідження складається емпірична картина, яка наочно демонструє, що сучасні студенти переважно впевнені у своїх силах у майбутньому працевлаштуванні. Переважна частка респондентів вважають, що їх спеціальність навчання й відповідно майбутня робота зі спеціальності, є затребуваною й актуальною на ринку праці й студенти готові застосувати накопичений багаж знань для самореалізації в професійній діяльності. Це

характеризується, у свою чергу, свідомим вибором своєї спеціальності.

Важливо підкреслити, що своє ставлення до професії сучасні студенти визначають через її престижність для суспільства, так і за тими можливостями, які вона надає працівникові для задоволення його потреб. Перша з цих сторін становить предмет поваги індивіда до професії, друга є предметом її привабливості. Критерієм оцінки професій виступають якісні характеристики: характер, зміст, міра складності та відповідальності праці.

Важливим для престижу професій є також її соціально-економічний статус: міра моральної та матеріальної винагороди, сукупність умов, що надаються професією для розвитку особистості працівника. Очевидно, що престиж як визначення рейтингового становища роду діяльності занять у загальному списку всіх професій, що існують у суспільстві, не є абсолютно коректним. Насамперед тому, що не враховує особливості діяльності певних професійних груп, схильності та інтереси людей, багатокритеріальності оцінювання, особливостей економічного та ринкового розвитку суспільства, його домінуючої ціннісної структури.

2.3. Практичні рекомендації для покращення професійної ідентичності старшокласників

Для покращення професійної ідентичності старшокласників запропонуємо профорієнтаційне заняття на тему: «Моє яскраве майбутнє» (автор Ю.М. Міхєєва) [14].

Мета заняття: формування в учнів відповідального відношення до вибору професії та свого майбутнього; розширити їхні знання про світ професій, вироблення навичок аналізування власних рішень при виборі професії та навичок прийняти самостійних рішень.

Обладнання: плакат «Правила роботи», проектор, мультимедійна дошка, ноутбук, стільці, столи, фломастери, ручки, плакат «Успіх», картки,

мультфільм, відеоролик, таблиці, зірочки, плакат «Зоряне небо», плакат «Валіза», листочки, клей, скоч, годинник.

Клас: 9 клас

Хід заняття

I. Організаційний момент.

Соціальний педагог. Добрий день, усім присутнім на нашому сьогоднішньому профорієнтаційному занятті тема якого «Моє яскраве майбутнє». Хочу розпочати наше заняття з вислову письменника Володимира Симоненка: «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежок. Є тисячі ланів, але один лиш мій». Так і в житті: кожна людина, плануючи своє майбутнє, бачить перед собою багато доріг і стежин, але обирає тільки одну – свій життєвий шлях. Щоб правильно обрати свою долю, оцінити життєву перспективу, свої здібності, таланти, потрібно мати життєву мудрість. І ще більшу мудрість, щоб знайти і розуміти самого себе. Я сподіваюся, що наше з вами проведене заняття принесе вам багато приємних моментів, задоволення та отримаєте потрібну вам інформацію якої ви зможете скористуватися у подальшому.

Вправа привітання «Хвалько»

Щоб нам плідно працювалося, і всіх був гарний настрій нам потрібно привітатися. Традиційно хвалитися не прийнято, але зараз ми трішки похвалимося. По черзі кожен називає своє ім'я і говорить фразу, що починається із слів: «Не хочу хвалитися, але я...»

Розпочну я із себе «Я Юлія, не хочу хвалитися, але я люблю танцювати».

Щоб комфортніше нам працювалося на занятті пропоную дотримуватись наступних правил

Правила роботи групи:

- Бути активним;
- Не критикувати;
- Бути щирим;

- Один говорить – усі слухають;
- Дисципліна в класі;
- Бути позитивним
- Чи згодні ви з правилами. Можуть будуть доповнення до правил.

Соціальний педагог.

- Скільки часу ви проводите в школі?
- Скільки часу ваші батьки проводять на роботі?
- Чи часто ви чуєте від батьків або інших працюючих людей про те, що вони люблять свою роботу й раді приходити на своє робоче місце?
- Чи запитували вони старших, чим ті керувалися у виборі професії?

II. Основна частина

Соціальний педагог.

Скоро ви отримаєте свідоцтва, і доведеться приймати рішення щодо свого майбутнього. Адже можна піти у ліцеї, технікуми, або залишитися в школі у 10-11 класи, але вже після 11 класу вам все рівно потрібно буде робити вибір. То який шлях обрати? Якщо вчитися далі, то як дізнатися, до якої сфери діяльності ти схильний, щоб не помилитися у своєму виборі? Тому сьогодні ми разом трішки попрацюємо над цим питанням.

Слід розрізняти близькі за значенням і вживанням слова «професія» і «спеціальність».

- Що таке професія? (*Професія – це рід трудової діяльності*)

Спеціальність – окрема галузь науки, техніки, виробництва, в якій людина працює. Люди однієї професії можуть мати різні спеціальності.

Наприклад, вона лікар за професією, хірург за спеціальністю, він за професією будівельник, а за спеціальністю може бути бетонником, арматурником, зварювальником тощо.

Залежно від того, з ким (чим) працює людина, професії діляться на п'ять груп:

- Які групи пам'ятаєте, ми з вами проводили опитувальник ДДО

Клімова

- 1) людина – природа (городник, ветеринар, агроном);
- 2) людина – техніка (електрик, слюсар, водій);
- 3) людина – знакові системи (програміст, секретар);
- 4) людина – людина (лікар, учитель, продавець);
- 5) людина – художній образ (актор, художник, ювелір).

– Що необхідно в першу чергу, щоб отримати професію? (*Освіта*)

Вправа «Успіх»

На дошці написано слово «Успіх». Завдання написати, що потрібно робити для досягнення успіху або які риси характеру допомагають людині досягти успіху?»

(Впевненість, наполегливість, оптимізм, рішучість, саморозвиток, багата уява, працелюбність, активність, цілеспрямованість, вчитися на помилках, самовдосконалення, відпочивати, аналізувати і планувати свою діяльність, раціонально використовувати час, налагоджувати контакти)

– Аби досягти успіху замало лише особистісних рис необхідно ще прикладати для цього зусилля, діяти.

– Наскільки важлива професія в житті людини?

– Хто і що впливає на вибір професії?

Вправа «Профконсультант»

Кожен з вас отримає картку з прізвиськом однокласника. Самостійно обміркуйте та складіть перелік професій, з якими, на його погляд, однокласник справиться найкраще та перелік тих, які їй зовсім не підходять.

Час на виконання 3 хвилини.

Ви зачитуєте, не називаючи прізвища героя. Вам потрібно проаналізувати, для кого вони найбільше підходять.

Думки інших людей треба взяти до уваги, але останнє рішення повинно бути за вами. Не батьки, друзі, сусіди не повинні впливати на ваш вибір.

Зараз ми переглянемо мультфільм про професії

Перегляд мультфільму про професії

Вправа «Мотиви вибору професії»

Розподіліть мотиви вибору професії відповідно до рівня важливості для вас. Те, що найважливіше, ставте на перше місце; те, що менше, - на другу і так по порядку.

- Престижність
- Доступність у навчанні
- Вказівка батьків
- Висока зарплата
- Добрі умови праці
- Приклад друзів
- Інтерес
- Можливість працевлаштування
- Відповідність своїм можливостям

Вправа «Най-най»

Зараз вам будуть запропоновані незвичні характеристики професії. А ви повинні назвати ті, що, на вашу думку, найбільше відповідають цій характеристиці

Яка найкреативніша професія?

Найзеленіша...

найсмійніша...

Найсолодша...

найкомунікативніша...

Найкольоровіша...

найсерйозніша....

Найдитячіша...

найвідповідальніша...

Найсмачніша...

Вправа «Професійний характер»

Перед вами таблиця «Необхідні професійні якості. Ви бачите професії та якості особистості. Ваше завдання до професій підібрати якості особистості які підходять виду професії. Час на роздуми 5 хвилини, по черзі.

Необхідні професійні якості

Якості особистості	Професії									
	Продавець	Кухар	Перукар	Вчитель	Водій автомобіля	Бухгалтер	Лікар	Газоселектрозва - рювальник	Маляр-штукатур	Будівельник
Уважність										
Товариськість										
Витримка										
Чутливість										
Сміливість										
Обережність										
Життєрадісність										
Сила										
Фантазія										
Хитрість										
Незалежність										
Впевненість										
Інформованість										
Кмітливість										

– Сподобалося вам вправа?

– Можна зробити висновок, що риси особистості, необхідні для більшості професій.

– Наступною вправою ми визначимо, що потрібно робити щоб стати успішним.

III. Заключна частина

Вправа «Зустріч через 10-15 років»

Уявіть, що ви зустрілися через 10-15 років. Що трапилося за цей час? Чим ви займаєтеся, що у вас є?

Я дякую вам за виконання вправи, сподіваюся, що ви виберете собі професію за покликом серця.

Вправа «Збираємо валізу»

Настав час прощатися. На папірцях напишіть побажання своїм однокласникам, та зачитуючи покладіть у «валізу».

Час на виконання 2 хвилини**IV. Підсумок заняття****Соціальний педагог**

Успіх приходить лише до того, хто його прагне. Не чекайте, що хтось відкриє вас, відкривайте себе самі, скажіть собі: «Я хочу, я можу, я зроблю». Яку б професію ви не вибрали, вам завжди знадобляться знання, отримані в школі. Тому постарайтеся вже зараз визначити ваші інтереси, більше читайте, набирайтеся досвіду та знань. Попереду у вас державна підсумкова атестація, бажаю вам відмінних результатів. Я хочу вам подарувати поради психологічні при здачі іспитів. Майбутнє – у ваших руках. До побачення.

Отже, профорієнтаційна робота з учнями – один із головних аспектів виховної роботи, спрямованої на підготовку учнів до свідомого вибору професії, визначення свого місця у суспільстві.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи дослідження, можемо зробити наступні висновки.

1. Соціальні уявлення є формою пізнання соціальної реальності. Вони народжуються в повсякденному мисленні з метою осмислити, зрозуміти оточуючу людину соціальну реальність, інтерпретувати її. Саме через соціальні уявлення людина здійснює пізнання соціального світу. Стереотипи суттєво полегшують людині їхню оцінку. У когнітивному аспекті важливим достоїнством стереотипу є також і те, що «інформація, яка міститься в стереотипі, легко зберігається та швидко витягується». Так, завдяки стереотипам збільшується швидкість та спрощується процес переробки інформації.

2. Престиж як складний феномен, з одного боку, є оцінкою, яка синтезує у собі цінності та яке суспільство приписує цьому об'єкту (соціальна група), з іншого боку, престиж виступає методом моральної винагороди (заохочення) як соціального визнання, авторитету, уваги, якими користується об'єкт у суспільстві (індивід, група, соціальний інститут).

3. У сучасному суспільстві, яке кожного дня змінюється, мотиви випускників шкіл підпадають під вплив багатьох соціально-психологічних факторів: матеріальні умови життя, нові реформи середньої та вищої освіти, індивідуально-психологічні особливості старшокласника, якість навчально-виховного впливу школи, сім'ї та інших інститутів соціалізації. Усе це, обумовлює зміни в мотиваційній системі особистості, що в свою чергу впливає на процес вибору майбутньої професії.

4. За результатами емпіричного дослідження було з'ясовано, що своє ставлення до професії сучасні студенти визначають через її престижність для суспільства, так і за тими можливостями, які вона надає працівникові для задоволення його потреб. Перша з цих сторін становить предмет поваги індивіда до професії, друга є предметом її привабливості. Критерієм оцінки професій виступають якісні характеристики: характер, зміст, міра складності

та відповідальності праці. Важливим для престижу професій є також її соціально-економічний статус: міра моральної та матеріальної винагороди, сукупність умов, що надаються професією для розвитку особистості працівника.

5. В роботі було представлено заняття для старшокласників з метою формування в учнів відповідального відношення до вибору професії та свого майбутнього; розширити їхні знання про світ професій, вироблення навичок аналізування власних рішень при виборі професії та навичок прийняти самостійних рішень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан Ж., Мовчан Я. Гендерна психологія: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2021. 155 с.
2. Войтович В.К. Динамика престижа и привлекательности профессий: монографія. Киев: Наукова думка, 1989. 358 с.
3. Гаркавенко Н.В., Доскач С.С. Вплив соціальних уявлень студентів на створення образу майбутньої професії психолога. *WORLD SCIENCE*. No7(35), Vol.3, July 2020. С. 34-41. URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/12072018/6019
4. Гилюн А.В. Студенты-первокурсники о мотивах поступления в университет. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Філософія. Соціологія. Політологія*. 2014. Т. 22, вип. 24 (1). С. 140-145
5. Головаха Е.І. Життєва перспектива і професійне самовизначення молоді: монографія. Київ: Наукова думка, 1988. 210 с.
6. Демидова В.А. Правильний вибір професії. *На Урок*. 2019. URL: <https://naurok.com.ua/pravilniy-vibir-profesi-88188.html>
7. Жадан І.В. Соціальні уявлення молоді. Особливості та шляхи формування: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2007. 218 с.
8. Зайцева І.В. Формування мотивації учіння студентів вищих економічних навчальних закладів: автореф. к. пед.. наук.: 13.00.04. Тернопіль, 2001. 20 с.
9. Кирилова Н.А. Ціннісні орієнтації в структурі інтегральної індивідуальності старших школярів. *Зап. психології*. 2000. № 4. С. 29.
10. Кондратенко В.С., Губа Н.О. Вплив мотивів на вибір майбутньої професії старшокласників. *Молодий вчений / Young Scientist. Психологічні науки*. 2016. № 6 (33), червень. С. 419-422.
11. Костюніна Є.А., Агєєва Л.Г. Проблеми професійного самовизначення підлітків. *Молодий учений*. 2015. № 20. С. 530-533.
12. Кавецький В. Ставлення учнів загальноосвітніх шкіл до світу

професій в умовах ринку праці. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2018. № 5. С. 173-177.

13. Крючкова Ю.В. Вплив гендерних стереотипів на професійне самовизначення юнаків. *Маріупольський державний гуманітарний університет*. 2006. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pspo/2006_9_2/doc_pdf/kruchkova.pdf

14. Міхєєва Ю.М. Профорієнтаційне заняття "Моє яскраве майбутнє". *На Урок*. 2020. URL: <https://naurok.com.ua/proforientaciynе-zanyattya-moe-yaskrave-maybutne-166952.html>

15. Москаленко В.В. Особливості уявлень студентів про соціально успішну людину. *Актуальні проблеми психології. Т. 12. Психологія творчості*. Вип. 20. С. 191-203. <https://core.ac.uk/download/pdf/32305927.pdf>

16. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

17. Московичи С. Социальные представления: исторический взгляд. *Психологический журнал*. 1995. Т. 1. № 1. С. 3-13.

18. Найдьонов М., Григоровська Л. Престижність професій як чинник регулювання ринку праці в Україні: ресурси і ризики. 2012. URL: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0108.pdf.

19. Найдьонов М.І., Григоровська Л.В. Соціально-психологічні чинники престижності професій: підготовка молоді до активного самоздійснення на сучасному ринку праці: навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 272 с.

20. Найдьонов М.І. Психологія престижності професій : монографія; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 160 с.

21. Павлюк Т.М. Гендерні особливості мотивації вибору професії старшокласниками. *Волинський національний університет імені Лесі Українки*. URL: <http://www.vestnik-psy.onu.edu.ua/index.php/psy.../348>

22. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся:

учебное пособие. Киев: Радянська школа, 1983. 258 с.

23. Почебут Л.Г., Мейжис И.А. Социальная психология. СПб.: Питер, 2010. 672 с.

24. Працевлаштування і вибір професії. *Соціологія і суспільство: наукове пізнання та етика науки*. URL: https://stud.com.ua/102130/sotsiologiya/pratsevashtuvannya_vibir_profesiyi

25. Престиж професій. *Довідник з соціології*. URL: <https://school.hometask.com/prestizh-profesij/>

26. Професійна орієнтація : підручник / Єгорова Є.В., Ігнатович О.М., Кобченко В.В., Литвинова Н.І., Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В.В., Татаурова-Осика Г.П., Шевенко А.М.; за ред. О. М. Ігнатович. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

27. Тищенко М.П. Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: Методичний посібник. Київ: 1996. 268 с.

28. Тренінг професійної успішності психолога. *Модульне середовище для навчання*. 2021. <https://msn.khmnmu.edu.ua/mod/page/view.php?id=325589>

29. Трофімов Ю.Л. Психологія. Підручник. Київ: ЦУЛ, 2000. 358 с.

30. Фомічова В.М. Соціальні уявлення у проблематиці сучасної соціальної психології. *Психологічні науки. Зб. наук. пр.* Т. 2. Вип. 4. С. 242-245.

31. Циба В. Т. Системна соціальна психологія: навч. посіб. Київ: Центр навч. Літ-ри, 2006. 328 с.

32. Шихирев П.Н. Современная социальная психология. Москва, 1999. 448 с.

33. Jodelet D. Representations social: Phenomens, consent et theorie / Moskovici S. (ed.) *Psychologie sociale*. 1984. P. 68-79.

34. Lippman W. Public Opinion. New York, London: The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York; Colier Macmillan Publishers, London, 1949. 268 p.

ДОДАТОК А

АНКЕТА

Шановний друже!

У рамках психологічного дослідження на тему «Соціальні уявлення молоді про престижність професій» просимо Вас взяти участь в опитуванні. Анонімність Ваших відповідей гарантується.

Матеріали опитування анонімні й будуть використані винятково в наукових цілях. Для того щоб вибрати потрібно варіант відповіді, обведіть його.

1). *Ваша стать:*

чоловіча /жіноча

2) *Вкажіть факультет, заклад, на якому Ви навчаєтеся:* _____

3) *Ваша спеціальність:* _____

2) *Які професії з наведеного списку ви вважаєте престижними й найбільш привабливими. За десятибальною шкалою оцініть рівень престижності для себе кожної з запропонованих професій, де 1 – найменш престижна професія, 10 – найбільш престижна.*

1. Агенти з нерухомості (ріелтори)	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
2. Адвокати	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
3. Актори	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
4. Архітектори	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5. Банківські співробітники	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
6. Ветеринари	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7. Викладачі університетів / інститутів	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
8. Вихователі дитячих садків	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9. Візажисти	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10. Військовослужбовці ЗСУ	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11. Водії громадського транспорту	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
12. Вчені-дослідники	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
13. Вчителі шкіл	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
14. Державні службовці (чиновники)	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
15. Дизайнери	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
16. Журналісти	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
17. Косметологи	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
18. Кухарі	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
19. Лікарі	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
20. Літератори	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
21. Майстри з будівельних робіт	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
22. Майстри з пошиву одягу	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
23. Майстри з ремонту техніки	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
24. Медсестри	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
25. Модельєри	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
26. Музиканти	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
27. Офіціанти	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
28. Перекладач з іноземних мов	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
29. Перукар	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
30. Підприємець	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
31. Пілоти	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
32. Пожежні, рятувальники	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
33. Політики	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
34. Поліцейські	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
35. Працівники комунальних служб	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

36. Продавці	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
37. Прокурори	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
38. Психологи	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
39. Священники	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
40. Соціальні працівники	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
41. Соціологи	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
42. Спортсмени (професійні)	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
43. Судді	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
44. Таксисти	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
45. Телеведучі	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
46. Фармацевти	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
47. Фахівці з комп'ютерних технологій	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
48. Фахівці з реклами	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
49. Фермери	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
50. Художники	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Оцініть важливість кожного із запропонованих критеріїв вибору професії (3 – важливо, 2 – має певне значення, 1 – не має значення).

№ п/п	Твердження	Оцінка
1	Припускає спілкування різними людьми	
2	Відповідає моїм здібностям	
3	Сприяє інтелектуальному розвитку	
4	Є високооплачуваною	
5	Дозволяє працювати віддалено	
6	Є престижною	
7	Дає можливості для розвитку професійних навичок	
8	Дає можливості виявити творчі здібності	
9	Дозволяє реалізувати прагнення до керівної роботи	
10	Можливість послідовного кар'єрного росту	